

Segons les memòries del duc de Saint-Simon, el darrer glòp abans de morir que va fer el rei Lluís XIV de França va ser de fondillol, vi d'Alacant famós arreu del món aleshores. Malauradament per als Països Catalans, abans d'això, el rei francès ja s'havia repartit amb Felip IV els territoris catalans pel Tractat del Pirineus el 1659 i, posteriorment, havia col·locat a

natxes d'Empordà i els vins de Banyuls, Maurí i Ribesaltes que encara avui representen el 90% dels que es consumeixen a l'estat francès.

De tota manera, durant el segle XIX, la producció de vi era gairebé destinada a l'abastiment local. No hem d'oblidar que el vi forma part de la cultura mediterrània des de fa uns quatre mil anys i que fins als anys seixanta del segle XX era considerat un aliment més, que proporcionava fins al 10% de les calories que ingeria l'ésser humà adult, més l'home que la dona.

La vinya, motor de canvis

La importància de la vinya i el vi en l'edat contemporània, auge i fil·loxera als Països Catalans.

Vinyes verdes vora el mar. Aquest autoabastiment canvià, però, a la segona meitat del segle XIX, amb l'aparició de tres malalties de la vinya importades d'Amèrica: el míldiu, l'oïdi o cendrosa i la fil·loxera. Tot i que és aquesta darrera la més greu, va ser la crisi de l'oïdi la que va fer importar ceps americans resistents a aquesta malaltia creada per fongs. Aquests ceps portaven amagada la plaga més global i devastadora de la història de la vinya, la fil·loxera, en forma de petit insecte que vivia exclusivament de la nutrició de plantes del gènere *Vitis*. Els ceps americans, per proximitat continuada, havien desenvolupat mecanismes que els feia resistents a l'atac, tot i que en podien ser portadors.

la corona espanyola el seu nét Felip V, que va signar els decrets de Nova Planta (al País Valencià el 1707, a Catalunya i les Illes Balears el 1715) amb els quals es van imposar les lleis de Castella a tots els territoris de parla catalana (excepte Menorca, que havia estat cedida a Anglaterra abans, l'any 1713, pel Tractat d'Utrecht). Si bé la unitat territorial es va trencar, la vitivinicultura dels Països Catalans ha seguit un camí comú al llarg dels segles següents.

Així, abans que els científics trobessin la solució, des de la primera aparició de la cendrosa a França i la fil·loxera l'any 1862, aquest insecte minúscul, a una velocitat increïble d'uns vint-i-cinc quilòmetres per any, va arrabassar totes les vinyes franceses. Això va crear una demanda massiva de vins a la resta d'indrets elaboradors.

Al segle XVII, el descobriment –del valencià Arnau de Vilanova– del procés de destil·lació en alambins a la Universitat de Montpeller inicià a gran escala l'elaboració d'aiguardent a Reus i Tarragona, que s'estengué després a València i Mallorca (Felanitx) fins al punt que a la fi del segle XVIII la producció d'aquests tres indrets representava més del 90% de la producció de l'estat espanyol i una de les fonts de divises més grans. Paral·lelament, al nord de Catalunya, l'addició durant la fermentació del most d'aquest alcohol destil·lat permeté conservar part del sucre del raïm i donà pas a l'aparició dels vins més famosos de l'indret, els vins dolços naturals: les gar-

Mentre això passava a França, a Catalunya es vivia la Febre d'Or, com la va anomenar Narcís Oller. La població s'havia doblat des de principi de segle, i les millores en l'agricultura havien alliberat mà d'obra per a la indústria naixent. En el conreu de la vinya, la selecció de varietats havia doblat la producció per hectàrea, però no tot eren avantatges. El contracte tradicional de "rabassa morta" entre els propietaris i els masovers marcava la partició dels guanys entre les dues parts. Teòricament era temporal, establert com a arrenda-

ment d'un tros de terra per conrear-hi vinya, amb la condició que el contracte es dissolia en morir dos terços dels primers ceps plantats. Però, en realitat, havia esdevingut indefinit, per comoditat d'ambdues parts. Ara bé, la millora dels rendiments creà tensions: els propietaris volien una part més gran.

Al País Valencià la situació era similar, però el desenvolupament industrial, més baix, encara creava una dependència més gran de la vinya. A Utiel, la influència del general nadiu Miguel Iranzo i alguns grans propietaris, com Luis Mayans y Enríquez de Navarra, ministre en diversos governs, van accelerar la inauguració de la carretera i el tren al port de València, la qual cosa facilitava l'exportació.

En aquest context, el carlisme, més que una simple qüestió successòria, es va configurar com una ideologia antiliberal i oligàrquica, però que comptava amb suports populars entre els petits propietaris més perjudicats per la legislació agrària liberal i sectors del clergat regular. Al juny del 1873 nasqué la República Federal, amb Pi i Margall com

a primer president, i a les ciutats industrials sobreixien les idees de la I Internacional, que superaven el radicalisme burgès de demòcrates i republicans. En aquest context, els carlins van aprofitar el caos per donar inici a la segona guerra carlina. Al gener del 1874 el cop d'estat de Pavía, general de la Guàrdia Civil, posà fi a la República Federal. Les elits burgeses preparaven la restauració monàrquica, i el pronunciament militar de Martínez Campos a Sagunt va obrir les portes al retorn dels Borbó a la corona en la figura d'Alfons XII.

Mentrestant, l'increment dels preus de venda per la demanda francesa va agreujar encara més les tensions entre propietaris i jornaleros. Les plantacions es van multiplicar i la superfície de vinya va arribar a ser el 40% de tot l'estat, mentre que els ports del País Valencià, Catalunya i Mallorca canalitzaven el 80% de les exportacions.

Vinyes que diuen adéu. El 1879 arriba la fil·loxera a Catalunya; el 1891 a Mallorca, que va passar de les 30.000 hectàrees del 1890 –la màxima extensió

Dalt, vinyes a Utiel, una zona que sempre ha estat capdavantera en la producció vitivinícola. Al mig, una copa de vi fondillol (de Poveda, a Monòver); aquest tipus de vi va ser l'últim que va tastar el rei Lluís XIV abans de morir. A sota, unes ampelles de vi Banyuls, al Rosselló.

Hi havia per endavant la tasca de la replantació sencera amb peus de cep americans, resistents a l'insecte. Tothom s'hi va abocar; i excepte a Mallorca i al Bages, a la resta de terres de parla catalana es va recuperar l'activitat

de la història— a gairebé desaparèixer, i el 1912 com a darrer indret arribà a Utiel i Requena, on ja estaven preparats, i on a més hi havia la varietat de raïm local, la boval, que va ser molt resistent.

Amb les vinyes desfetes, els conflictes entre jornalers i propietaris van esclatar. Al Penedès, el 28 de juliol del 1892, el corresponsal de la revista *La Renaixença* escriví —referint-se a dos petards tirats a la casa de l'alcalde de Sant Pere de Riudebitlles—: “El període de la dinamita sembla que ha arribat al Penedès.” A Catalunya Nord, el 1907 els vinyaters, encapçalats per en Marcel·lí Albert i l'Ernest Ferroul, van fer fugir el 17è regiment d'infanteria francès. L'exèrcit, però, no ho perdonà, i tornà amb el 139è regiment, que disparà als pagesos amb un balanç de sis morts.

Ja l'any 1909 la contestació popular a la guerra del Marroc havia ocasionat la Setmana Tràgica de Barcelona, i una vaga general a Alcoi va posar fi a l'ocupació militar d'aquest poble. L'exèrcit espanyol del Marroc es nodria de jornalers i obrers, els quals no podien pagar l'exacció en metàl·lic que els salvava del servei militar. I és clar, les famílies cam-

peroles empobrides no la podien pagar. Milers de jornalers valencians i mallorquins van emigrar a França o Amèrica del Sud. Va ser un període violent però breu: hi havia per endavant la tasca de la replantació sencera amb peus de cep americans, resistents a l'insecte. Tothom s'hi va abocar, i excepte a Mallorca i al Bages, a la resta de terres de parla catalana es va recuperar l'activitat. A les comarques costaneres del País Valencià, els grans propietaris no van poder fer front a la repoblació amb vinyes americanes. Van optar per diferents camins: invertir en altres sectors (elèctric, tèxtil) o convertir-se en rendistes donant les seues terres en parceria. La fil·loxera i la política d'herències familiars van fraccionar les grans heretats. Els jornalers no sols tornaven amb els seus estalvis, que els permetien comprar petites parcel·les, sinó també amb noves idees: el socialisme. En ple auge del sindicalisme socialista llaurador valencià nasqué el 1918 la Societat Obrera.

Aleshores, l'hegemonia ideològica dels terratinents ja es començava a esquarterar.

Joan Nebot